

Pertembungan Antara Hak Beragama dan Hak Penentuan Kendiri Orang Asli: Adakah DHOA Sediakan Solusi

The Conflict Between Religious Rights and the Right to Self-determination of Aboriginal Peoples:
Is UNDRIP Provide A Solution

Muhamad Sayuti Hassan

ABSTRAK

Hak orang asal telah mendapat pengiktirafan di peringkat antarabangsa khususnya hak penentuan sendiri melalui penerimaan Deklarasi Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu mengenai Hak Orang Asal (DHOA) 2007 oleh Perhimpunan Agung Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu (PBB). Meskipun begitu, isu kebebasan beragama dalam kalangan Orang Asli masih belum mendapat penyelesaian yang menyeluruh disisi undang-undang. Sehubungan itu, objektif utama artikel ini adalah untuk menganalisis isu hak kebebasan beragama Orang Asli dari perspektif undang-undang domestik dan undang-undang antarabangsa. Selain itu, artikel ini juga mengenal pasti masalah dan mencadangkan penyelesaian kepada isu berkaitan hak beragama dalam kalangan Orang Asli. Bagi mencapai objektif tersebut, penulisan ini menggunakan kaedah sosio-perundangan dengan memfokuskan kepada peruntukan undang-undang domestik seperti Perlembagaan Persekutuan, Akta Orang Asli 1954 (Akta 134) dan dasar-dasar tertentu serta undang-undang antarabangsa. Analisis di dalam artikel ini mendapati bahawa Orang Asli berhak dan bebas untuk menganut agama sejajar dengan pengiktirafan yang diberikan kepada mereka oleh Perlembagaan Persekutuan. Hal ini adalah selari dengan hak penentuan sendiri yang dinyatakan di dalam DHOA dan undang-undang antarabangsa. Dalam konteks ini, sebuah pendekatan yang harmoni harus diimbangi agar isu sensitif seperti ini dapat ditangani dengan baik. Justeru, pendekatan yang dilihat lebih sesuai dan mesra terhadap Orang Asli haruslah diambil termasuklah memberi penekanan diberikan kepada aspek ekonomi, pendidikan dan isu utama bagi Orang Asli iaitu isu tanah adat. Tidak dinafikan bahawa isu agama adalah isu yang penting, tetapi isu tanah adat bagi Orang Asli adalah nyawa mereka.

Kata kunci: DHOA; orang asal; Orang Asli; hak penentuan sendiri; undang-undang antarabangsa; kebebasan beragama

ABSTRACT

The rights of indigenous peoples have been recognized internationally, especially the right to self-determination through the adoption of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP) 2007 by the General Assembly of the United Nations (UN). Despite of that recognition, comprehensive legal solution to the issue of religious freedom among the Orang Asli is yet to be seen. Therefore, the main objective of this article is to analyze the issue of religious freedom of Orang Asli from the perspective of domestic and international law. In addition, this article also identifies problems and suggests solutions to issues related to religious rights among Orang Asli. To achieve this objective, the study uses socio-legal methods by focusing on the provisions of domestic law such as the Federal Constitution, the Orang Asli Act 1954 (Act 134) and certain policies and international law. The analysis in this article found that the Orang Asli are entitled and have a freedom to practice their religion in accordance with the recognition provided by the Federal Constitution. This is in line with the rights to self-determination of indigenous peoples as stipulated in UNDRIP and international law. In this context, a harmonious approach must be balanced to allow the sensitive issues can be properly addressed. Thus, the approach that is seen more appropriate and friendly towards the Orang Asli should be taken, by emphasising to the economic, educational and main issues for the Orang Asli, namely the issue of customary land. Without denying that the issue freedom of religion is an important one, but the issue of customary land for the Orang Asli is their life.

Keywords: UNDRIP; Indigenous people; Orang Asli; the right to self-determination; international law; freedom of religion

PENGENALAN

Kebebasan beragama merupakan isu yang kompleks dan sensitif apatah lagi dibincangkan dalam konteks kerangka hak asasi manusia. Isu kebebasan beragama dalam kalangan Orang Asli juga telah dikaji oleh pelbagai pihak mengikut disiplin ilmu yang berbeza seperti kajian dakwah, antropologi dan juga sosio-ekonomi. Namun begitu, analisis dari perspektif undang-undang didapati masih kurang dan tidak menyeluruh. Sehubungan dengan itu, objektif utama artikel ini adalah untuk menganalisis isu hak kebebasan beragama Orang Asli dari perspektif undang-undang. Artikel ini juga menetapkan objektif untuk mengenalpasti dan mencadangkan penyelesaian kepada isu hak beragama dalam kalangan Orang Asli.

Penyebaran agama Islam kepada masyarakat Orang Asli telah bermula sejak 1980 lagi (Nobuta 2007). Selain dakwah Islam, pergerakan mubaligh juga menjalankan kegiatan menyebarkan agama Kristian di kampung-kampung Orang Asli (Syed Abdurrahman Syed Hussin 2009). Mohd Zairul Ridzuan Abd. Rahaman dan Abdul Ghafar Don (2018) menjelaskan bahawa kegiatan dakwah kepada masyarakat Orang Asli telah bermula sejak lebih 30 tahun dahulu. Ia bermula dengan menggunakan mekanisme Klinik Bergerak dan memberi rawatan kepada perkampungan Orang Asli tertentu secara berkala (Syed Abdurrahman Syed Hussin 2010). Kegiatan dakwah ini lebih serius sekitar 1992 selepas Jawatankuasa Hal Ehwal Agama Islam Malaysia meluluskan pembentukan Cawangan Dakwah Khas Orang Asli (DOA) pada 22 April 1991 di Bahagian Hal Ehwal Islam (BAHEIS) yang kini dikenali sebagai JAKIM (Syed Abdurrahman Syed Hussin 2010). Terdapat pelbagai kajian telah dijalankan berhubung aktiviti dakwah dan isu hak beragama dari perspektif berbeza kepada masyarakat Orang Asli dengan menggunakan pelbagai pendekatan, bidang dan metodologi.

Dari sudut perspektif pengajian dakwah, kajian Jamilah Mohd Zain dan Engku Ahmad Zaki Engku Alwi (2017) dan Syed Abdurrahman Syed Hussin (2010) mendedahkan bahawa terdapat pelbagai isu dan cabaran secara dalaman dan juga luaran yang terpaksa ditempuhi berhubung dengan kegiatan dakwah Orang Asli. Kegiatan dakwah tersebut terpaksa berdepan dengan isu dan cabaran dalaman seperti peruntukan kewangan yang terhad, jumlah pendakwah atau Penggerak yang tidak mencukupi, manakala cabaran luaran termasuklah

sikap masyarakat Melayu yang berjiran dengan Orang Asli, ancaman dakwah Kristianiti dan juga pandangan negatif sesetengah masyarakat yang beragama Islam kepada Orang Asli itu sendiri (Jamilah & Engku Ahmad Zaki 2017).

Namun begitu, kupasan dari perspektif antropologi oleh Nobuta (2007) mendedahkan beberapa reaksi Orang Asli terhadap proses Islamisasi seperti keengganan untuk memeluk Islam, malah sebahagian yang memeluk Islam bukanlah atas asas agama sepenuhnya. Nobuta (2007) juga merumuskan bahawa Orang Asli menerima kesan daripada polisi Islamisasi dan pembangunan. Menurut Dentan (1997), antara punca Orang Asli enggan memeluk agama Islam termasuklah kluatir untuk berkhatan, sekatan bekalan makanan, kepercayaan tradisional, tidak menyukai kepada pendakwah Islam dan enggan untuk menjadi orang "Melayu". Selain itu, Dentan et al. (1996) dan Dennison (2007) menyifatkan dasar asimilasi dan integrasi dengan kaum Melayu dilaksanakan oleh kerajaan melalui program mengislamkan Orang Asli. Dari sudut perundangan pula, Subramaniam (2015) berpendapat bahawa proses Islamisasi ini secara teorinya akan memudahkan Orang Asli 'menjadi' orang Melayu seperti yang ditakrifkan di bawah Artikel 160 (2) Perlembagaan Malaysia. Hal ini menyebabkan identiti Orang Asli menjadi tanda tanya. Dalam hubungan ini, Hooker (1996) pula menganalisis kedudukan Orang Asli, identity dan isu agama dengan merujuk kepada analisis peruntukan Akta Orang Asli 1954 yang dikupas lanjut dalam bahagian berikutnya.

Selain isu hak kebebasan beragama, Orang Asli di Semenanjung Malaysia masih bergelumang dengan pelbagai isu-isu hak asasi manusia. Antara isu utama tersebut ialah pengiktirafan hak tanah. Isu pengiktirafan tanah Orang Asli ini berkait rapat dengan identity, agama dan ekonomi Orang Asli. Beberapa kajian lalu mengenai tanah telah dikupas termasuklah Wook (2019) yang menganalisis menggunakan pendekatan prosedur keadilan dalam penyelesaian isu tanah Orang Asli. Berhubung cadangan dan penyelesaian bagi isu tanah Orang Asli, Sato (2019) dan Subramaniam dan Nicholas (2018) bersetuju bahawa pelbagai cadangan telah dikemukakan kepada pihak kerajaan untuk dilaksanakan. Malahan, pelbagai cadangan telah diusulkan dalam Pelan Tindakan Hak Asasi Manusia Kebangsaan (2018) dan Laporan Inkuiri Nasional Mengenai Hak Tanah Orang Asli/Asal (2013) untuk menyelesaikan isu pengiktirafan hak tanah

Orang Asli. Namun, pelaksanaan kepada cadangan-cadangan ini memerlukan iltizam politik (*political will*) oleh kerajaan.

Berdasarkan sorotan literatur ini, terdapat tiga isu utama yang perlu dirungkaikan di dalam artikel ini iaitu 1) isu identiti keaslian Orang Asli, 2) aktiviti dakwah di perkampungan Orang Asli, dan 3) pendekatan islamisasi terhadap Orang Asli. Oleh yang demikian, penulisan ini dibahagi kepada enam bahagian utama iaitu bahagian pertama mengulas latar belakang Orang Asli di Semenanjung Malaysia. Dalam bahagian kedua, artikel ini menerangkan undang-undang utama yang terpakai kepada Orang Asli seterusnya diikuti dengan penerangan konsep hak penentuan kendiri orang asal dan menjelaskan tentang hak kebebasan beragama di sisi undang-undang antarabangsa termasuklah di bawah Deklarasi Hak Orang Asal (DHOA) 2007 pada bahagian ke tiga. Pada bahagian keempat pula, penulisan ini membincangkan tentang hak kebebasan beragama seperti yang terkandung di dalam Perlembagaan Persekutuan. Dalam bahagian kelima, artikel ini mengenalpasti dan menganalisis isu-isu kebebasan beragama Orang Asli yang meliputi isu keaslian Orang Asli, aktiviti dakwah kepada masyarakat Orang Asli dan dasar asimilasi dan islamisasi kepada masyarakat Orang Asli. Sebagai rumusan, bahagian terakhir penulisan ini mencadangkan pendekatan yang harmoni agar isu sensitif ini tidak menyebabkan Orang Asli tersepit ditengah-tengah.

LATAR BELAKANG ORANG ASLI DI SEMENANJUNG MALAYSIA

Umumnya, orang asal di Malaysia dibahagikan kepada dua kelompok iaitu Orang Asli di Semenanjung Malaysia dan peribumi Sabah dan Sarawak di kawasan kepulauan Borneo (Wessendorf 2011). Pada Mac 2018, Orang Asli di Semenanjung Malaysia mewakili 0.5% bersamaan 178,197 orang daripada jumlah keseluruhan penduduk Malaysia. (JAKOA 2018 & Jabatan Perangkaan Malaysia 2019) Kaum pribumi Sabah dan Sarawak di Borneo mempunyai cara hidup dan perlindungan yang berbeza. Walau bagaimanapun, artikel ini hanya memfokuskan kepada Orang Asli kerana kedudukan Orang Asli dikatakan lebih lemah berbanding masyarakat peribumi Sabah dan Sarawak.

Orang Asli merupakan orang asal yang menetap di Semenanjung Malaysia. Istilah “Asli” merupakan perkataan bahasa Arab yang berasal daripada

perkataan “*Asali*” bermaksud asal (*original*) (Carey 1976). Sebelum istilah Orang Asli diterima secara rasmi oleh kerajaan sekitar tahun 1960, masyarakat Orang Asli dikenali sebagai “*Sakai*” (Carey 1976). Selain itu, Orang Asli juga dikenalpasti berdasarkan faktor geografi atau tempat tinggal mereka seperti Orang Darat, Orang Hulu atau Orang Laut. Rujukan kepada Orang Hulu adalah bagi mereka yang tinggal di muara sungai, Orang Darat merujuk kepada mereka yang tinggal di kawasan bukit atau tanah tinggi, dan Orang Laut adalah mereka yang tinggal di persisiran pantai (Nicholas 2000).

Pada zaman dahulu, Orang Asli sering ditanggapi dengan pelbagai anggapan negatif kerana dikatakan sebagai masyarakat yang kurang maju dan tidak bertamadun. Malahan, masyarakat menggelar Orang Asli sebagai orang liar, pagan, orang mawas dan juga orang jinak (Nicholas dalam Chou G.B.C 2002 & Wazir Jahan Begum Karim 1981). Selain itu, Cerutti, seorang warganegara Itali yang dilantik oleh Kerajaan Negeri Perak untuk berkhidmat sebagai Pegawai Perhubungan yang berurusan dengan Orang Asli pernah menggelar Orang Asli sebagai Melayu yang buas atau “*Savage Malay*” (Carey 1971). Menurut Gomes (1989), Orang Asli juga digelar sebagai “*dream people*” oleh ahli psikologi Amerika kerana mereka mempunyai impian atau melakukan sesuatu impian yang ada kaitan dengan kuasa yang luar biasa. Segala tanggapan negatif serta layanan tidak adil kepada Orang Asli ini menyebabkan kedudukan mereka semakin tersisih daripada masyarakat luar. Selain itu, keadaan ini menyebabkan Orang Asli masih ketinggalan bukan hanya dari aspek pembangunan, malahan isu tanah adat yang dihadapi oleh mereka masih berpanjangan.

Segala tanggapan negatif terhadap Orang Asli adalah tidak wajar. Orang Asli tidak seharusnya dipinggirkan atau dikelaskan sebagai masyarakat mundur kerana mereka merupakan masyarakat yang mempunyai nilai adat dan budaya yang unik. Keunikan dan kelebihan tersebut perlu diberi tumpuan seterusnya menyokong Orang Asli dengan memberi perlindungan dan kemajuan sejajar dengan hak penentuan kendiri dan undang-undang antarabangsa.

Sejak awal kurun ke 20, istilah Orang Asli merujuk kepada 19 suku kaum masyarakat dan kemudian dibahagikan kepada tiga kumpulan utama berdasarkan etnografi masing-masing iaitu Negrito, Senoi dan Melayu Proto seperti yang ditunjukkan dalam Jadual 1 (Jabatan Kemajuan Orang Asli,

Pelan Strategik Jabatan Kemajuan Orang Asli 2011-2015; Williams-Hunt 1952 & Carey 1970). Orang Asli tidak dikira sebagai homogen (*homogenous*), sebaliknya mereka dianggap *heterogen* kerana memiliki keunikan dan perbezaan yang tersendiri dari perspektif sosio-budaya dan psikososio-kognitif (Jabatan Kemajuan Orang Asli, Pelan

Strategik Jabatan Kemajuan Orang Asli 2011-2015 & Mahani Musa 2011). Setiap suku kaum ini unik dan berbeza kerana mereka memiliki bahasa, adat tradisi dan agama yang berlainan. Ulasan lanjut mengenai statistik agama Orang Asli boleh dilihat menerusi Jadual 2.

JADUAL 1. Etnik dan Sub-etnik Orang Asli di Semenanjung Malaysia

Etnik	Sub-Etnik	Peratus
NEGRITO	Kensiu	2.8 %
	Kintak	
	Jahai	
	Lanoh	
	Mendriq	
SENOI	Batek	54.9 %
	Semai	
	Temiar	
	Jah Hut	
	Che Wong	
	Mah Meri	
	Semaq Beri	
PROTO MELAYU	Temuan	42.3%
	Semelai	
	Jakun	
	Orang Kanaq	
	Orang Kuala	
	Orang Seletar	

JADUAL 2. Bilangan Penduduk Orang Asli Mengikut Agama

Agama	Johor	Kedah	Kelantan	Melaka	Negeri Sembilan	Pahang	Perak	Selangor	Terengganu	Jumlah
Animisme	5,603	0	1,201	799	4,314	30,199	9,931	5,996	0	58,043
Islam	5,358	207	4,789	274	1,294	7,483	12,409	3,268	893	35,975
Kristian	429	0	424	90	897	5,127	9,651	733	0	17,351
Buddha	312	0	12	16	120	382	146	36	0	1,024
Bahai	0	0	61	0	11	1,823	3,167	9	0	5071
Hindu	29	0	15	8	64	44	70	31	0	261
Tiada Agama	973	63	2,358	328	2,333	18,469	16,682	1,551	0	42,757
Agama Suku Adat	364	0	4,353	0	1,299	2,803	323	5,833	0	14,975
Lain-Lain	71	0	244	0	199	1,176	920	130	0	2,740

Berdasarkan statistik penduduk Orang Asli mengikut agama sehingga Jun 2018 dalam Jadual 2 di atas, majoriti Orang Asli menganut kepercayaan animisme iaitu sebanyak 58,043 orang diikuti tiada agama sebanyak 42,757 orang (Jabatan Kemajuan Orang Asli). Jumlah Orang Asli yang menganut

agama Islam ialah sebanyak 35,975 orang berada di tangga ketiga dan di tangga keempat ialah penganut agama Kristian berjumlah 17,351 orang.

Penganut kepercayaan animisme dalam kalangan Orang Asli tertinggi menetap di Pahang iaitu seramai 30,119 orang diikuti Perak sebanyak

9931 orang. Bagi Orang Asli yang tidak menganut sebarang agama majoritinya berasal dari negeri Pahang iaitu seramai 18,649 orang diikuti negeri Perak seramai 16,682 orang. Penganut agama Islam dalam kalangan Orang Asli yang tertinggi berasal dari negeri Perak iaitu sejumlah 12,409 orang manakala kedua tertinggi dari negeri Pahang iaitu sebanyak 7,483. Jumlah tertinggi ini direkodkan dari negeri Pahang dan Perak kerana jumlah Orang Asli paling ramai ialah dari Pahang dan kedua berasal dari Perak.

METODOLOGI

Penulisan ini menggunakan kaedah sosio-perundangan dengan menggunakan rangka kerja undang-undang antarabangsa dan memfokuskan kepada kes Orang Asli di Semenanjung Malaysia. Untuk tujuan itu, kaedah kualitatif digunakan untuk menganalisis hak kebebasan beragama dan perlindungan Orang Asli di bawah undang-undang antarabangsa iaitu DHOA serta undang-undang domestik seperti Perlembagaan Persekutuan, Akta Orang Asli 1954 (Akta 134) dan dasar-dasar tertentu. Bagi menganalisis data yang dikumpul, penulisan ini menggunakan beberapa kaedah seperti jurispruden, kaedah sejarah, perbandingan dan juga analitis dan kritis (Anwarul Yaqin 2007). Kaedah-kaedah ini adalah penting untuk memastikan olahan terhadap data-data yang diperolehi dapat dianalisis dengan lebih berkesan.

ORANG ASLI DAN UNDANG-UNDANG

Untuk tujuan artikel ini, perbincangan menfokuskan kepada tiga undang-undang domestik iaitu Perlembagaan Persekutuan, Akta Orang Asli 1954 (Akta 134) dan Kenyataan Dasar mengenai Pentadbiran Orang Asli di Persekutuan Tanah Melayu, 1961.

Perlembagaan Persekutuan merupakan undang-undang yang tertinggi di Malaysia dan undang-undang yang bercanggah dengan peruntukannya disifatkan sebagai ultra vires dan terbatal (Perkara 4 (1) Perlembagaan Persekutuan). Prinsip ini telah diputuskan dalam kes *Loh Kooi Choon vs Government of Malaysia* [1977] 2 MLJ 187. Kedudukan undang-undang ini menggambarkan bahawa Perlembagaan Persekutuan memainkan peranan penting dalam pengiktirafan dan pelaksanaan hak setiap warganegara termasuklah Orang Asli. Di dalam Perlembagaan Persekutuan,

Orang Asli dirujuk sebanyak empat kali sahaja seperti Perkara 8 (5) (c), Perkara 45 (2), Perkara 160 (2) dan Jadual Kesembilan (Butiran 16 Senarai Persekutuan). Selain itu, Perlembagaan Persekutuan melalui bahagian II bermula daripada perkara 5 sehingga perkara 13 menjamin hak kebebasan asasi setiap individu termasuklah Orang Asli. Hak asasi merupakan hak yang diwarisi dan tidak boleh dipisahkan sebagai manusia dan hak tersebut membenarkan setiap individu untuk menggunakan nilai kemanusiaan, intelektual, bakat dan kesedaran untuk memenuhi kehendak dan tuntutan setiap individu (Abdul Aziz Bari 1999).

Sejajar dengan prinsip hak asasi manusia sejagat, perkara 8 (1) Perlembagaan Persekutuan mengiktiraf hak kesamarataan kepada setiap individu di sisi undang-undang dan perlindungan undang-undang yang sama kepada setiap warganegara termasuklah Orang Asli. Perkara 8 (2) Perlembagaan Persekutuan melarang sebarang bentuk diskriminasi berdasarkan agama, bangsa, keturunan, tempat kelahiran dan jantina, dan beberapa yang lain. Sungguhpun begitu, peruntukan perlembagaan pada masa yang sama membenarkan diskriminasi seperti yang diperuntukkan di bawah perkara 153 dengan memberikan “kedudukan istimewa” kepada kaum Melayu dan masyarakat pribumi Sabah dan Sarawak. Namun, istilah “kedudukan istimewa” ini tidak ditafsirkan oleh Perlembagaan Persekutuan mahupun undang-undang lain.

Dari aspek perlindungan dan keistimewaan di bawah undang-undang Malaysia, masyarakat pribumi Sabah dan Sarawak mendapat pengiktirafan setanding dengan kedudukan Melayu. Pengiktirafan tersebut boleh dilihat di bawah peruntukan Perkara 153 (1) Perlembagaan Persekutuan di mana Yang di-Pertuan Agong adalah bertanggungjawab untuk melindungi kedudukan istimewa orang Melayu dan pribumi Sabah dan Sarawak termasuklah kepentingan-kepentingan lain yang berkaitan. Keistimewaan berkenaan telah dipersetujui melalui 20 perjanjian yang ditandatangani pada tahun 1963 sewaktu Sabah dan Sarawak menyertai Persekutuan Tanah Melayu untuk menubuhkan Malaysia (Wariya 2010). Ironinya, Orang Asli tidak tergolong dalam kumpulan yang layak mendapat kedudukan istimewa walaupun Orang Asli merupakan salah satu kumpulan orang asal di Malaysia.

Walaupun Orang Asli tidak tergolong dalam peruntukan perkara 153, Perlembagaan Persekutuan memberi perlindungan khusus kepada Orang Asli menerusi perkara 8 (5)(c) yang memperuntukkan seperti berikut:

“Perkara ini tidak menidaksahkan atau melarang: Apa-apa peruntukan bagi perlindungan, kesentosaan atau kemajuan Orang Asli Semenanjung Tanah Melayu (termasuk perizaban tanah) atau perizaban bagi Orang Asli suatu perkadaran yang munasabah daripada jawatan-jawatan yang sesuai dalam perkhidmatan awam.”

Peruntukan perkara 8(5)(c) ini membenarkan diskriminasi berpihak kepada Orang Asli dengan memberi penekanan kepada aspek kemajuan termasuklah hal berkaitan perizaban tanah. Peruntukan ini disokong oleh Jadual kesembilan Butiran 16 Perlembagaan Persekutuan yang mengkhususkan perancangan kemajuan dan kebajikan kepada komuniti marginal ini.

Walaupun peruntukan perkara 8(5)(c) bertentangan dengan konsep kesamarataan, diskriminasi yang berpihak kepada Orang Asli ini adalah sah di sisi undang-undang dan dinamakan sebagai diskriminasi positif (Hamimah Hamzah 2011 & Subramaniam 2011). Hakim dalam kes *Public Prosecutor v. Datuk Harun Bin Hj Idris & Ors*, 2 MLJ 116, [1976] merujuk kepada kes undang-undang India, *Shri Ram Krishna Dalmia AIR 1958, SC 538*, yang menjelaskan bahawa diskriminasi seumpama ini adalah undang-undang yang baik (*good law*). Di India, hak tersebut diperuntukkan khusus di bawah Perlembagaan India iaitu Perkara 15 (1) memberi jaminan bahawa diskriminasi tidak boleh berlaku atas faktor agama, bangsa, kasta dan jantina manakala Perkara 16 (1) memperuntukkan mengenai jaminan terhadap kesamarataan yang berkaitan dengan pekerjaan dan dan perlantikan jawatan. Undang-undang berbentuk diskriminasi ini diakui sah berdasarkan alasan “kesesuaian” (*reasonable*) dan “kebenaran” (*permissible*) (*Public Prosecutor v. Datuk Harun Bin Hj Idris & Ors* 2 MLJ 116 [1976]). Hakim Sufian dalam kes *Karam Singh v Menteri Hal Ehwal dalam Negeri* [1969] 2 MLJ 129, membenarkan rujukan kepada kes Mahkamah Agung India khususnya hal berkaitan tafsiran perlembagaan kerana undang-undang perlembagaan di Malaysia adalah berdasarkan model perlembagaan India. Prinsip diskriminasi positif yang diterima oleh mahkamah ke dalam sistem undang-undang di Malaysia adalah suatu undang-undang yang baik malah bertepatan dengan prinsip hak penentuan sendiri di bawah undang-undang antarabangsa.

Selain Perlembagaan Persekutuan, undang-undang utama yang terpakai kepada Orang Asli ialah Akta Orang Asli 1954 (Akta 134) yang merupakan sebuah akta signifikan kepada perlindungan hak

Orang Asli. Akta 134 ini disifatkan sebagai akta yang dibentuk mengikut acuan penjajah dan terus kekal efektif terhadap Orang Asli hingga hari ini. Akta yang mempunyai 19 seksyen merangkumi definisi Orang Asli, pelbagai hak Orang Asli dan pentadbiran JAKOA terhadap Orang Asli. Dalam mukadimah AOA, tujuan utama akta ini ialah untuk menyediakan perlindungan, kebajikan dan kemajuan Orang Asli di Semenanjung Malaysia.

Tinjauan sejarah menunjukkan bahawa Akta 134 diwujudkan bagi menghalang pemberontak komunis dari mendapat bantuan daripada Orang Asli dan sebaliknya (Nicholas, Engi & Ping 2010). Di samping itu, akta ini juga bertujuan untuk menghindarkan penyebaran fahaman komunis daripada menular masuk ke dalam masyarakat Orang Asli (Nicholas, Engi & Ping 2010). Namun, undang-undang yang terkandung dalam Akta 134 sedia ada ini dianggap lemah kerana terdapat pelbagai kelompokangan. Malahan Akta 134 ini turut dikritik kerana mengandungi elemen “*paternalistic*”.

Menurut Dentan et al. (1996), Akta 134 merupakan akta yang mempunyai unsur “*paternalistic*” kerana pihak kerajaan berada di posisi sebagai bapa yang menentukan kehidupan anaknya iaitu Orang Asli. Senada dengan pandangan tersebut, Rusalina (2012) menyifatkan Akta 134 sebagai “*ward*” kepada Orang Asli kerana undang-undang dalam Akta 134 merupakan satu bentuk eksploitasi oleh kerajaan terhadap Orang Asli yang dianggap lemah. Terma “*ward*” boleh difahami sebagai melindungi pihak yang lemah yang boleh digambarkan seperti hubungan anak dan penjaga (iaitu anak yang tidak mempunyai ibu bapa yang ditempatkan bersama penjaga) yang menjaga mereka dan akan membuat keputusan ke atas mereka (Rusalina 2012). Pendekatan “*paternalistic*” ini memberi implikasi buruk kepada Orang Asli sehinggakan mereka dianggap sebagai kepeliharaan (*ward of state*), bukan sebagai orang asal yang berhak ke atas tanah adat dan hak-hak yang lain (Rusalina Idrus 2010; Nicholas & Baer 2007). Akta yang sepatutnya memberi perlindungan kepada Orang Asli ini disifatkan oleh Rohaida dan Witbrodt (2012) sebagai platform kepada JAKOA untuk mengawasi perkara berkaitan Orang Asli.

Selain Akta 134, antara dasar dan polisi yang penting kepada Orang Asli ialah Kenyataan Dasar mengenai Pentadbiran Orang Asli di Persekutuan Tanah Melayu, 1961 (*Statement of Policy Regarding the Administration of the Aborigine Peoples of the Federation of Malaya 1961*). Pengenalan Dasar

1961 ini berkuatkuasa pada 20 November 1961 ini boleh dikatakan satu langkah pengiktirafan kerajaan terhadap hak Orang Asli. Walaupun pengiktirafan tersebut bersifat tidak menyeluruh, dua aspek yang dilihat sebagai penting adalah pengiktirafan terhadap kesamarataan hak dan peluang seperti yang diberikan kepada masyarakat Malaysia lain (Statement of Policy Regarding the Administration of the Aborigine Peoples of the Federation of Malaya 1961, principle (a)).

Antara objektif utama dasar yang diisytiharkan setahun selepas tamat darurat ini ialah mengintegrasikan Orang Asli dengan masyarakat arus perdana di Semenanjung Malaysia (Nicholas 2000). Tambah Nicholas (2000), objektif Dasar 1961 ini adalah untuk mengintegrasikan Orang Asli dengan masyarakat Malaysia yang lain, atau populasi masyarakat yang lebih maju atau masyarakat arus perdana yang lain. Untuk tujuan itu kerajaan mengusulkan piawaian yang bersesuaian untuk melindungi dan membangunkan kehidupan Orang Asli bersama masyarakat Melayu (Statement of Policy Regarding the Administration of the Aborigine Peoples of the Federation of Malaya 1961 para 3). Dasar ini juga memberi penekanan terhadap aspek ekonomi dan pembangunan kemajuan Orang Asli (Statement of Policy Regarding the Administration of the Aborigine Peoples of the Federation of Malaya 1961).

Walaupun bagaimanapun, kandungan dan pelaksanaan dasar ini telah mendapat kritikan pelbagai pihak seperti dikupas dalam bahagian berikutnya. Menurut Nicholas (2000), menjelang pertengahan 1990, dasar berkenaan seolah-olah diabaikan dengan pengenalan 10 Strategi oleh Jabatan Hal Ehwal Orang Asli yang masih mengekalkan objektif yang sama dengan sebelumnya yakni untuk membantu meningkatkan kehidupan seterusnya untuk mengintegrasikan Orang Asli dengan masyarakat utama di negara ini. Strategi ini merupakan medium untuk memperkenalkan dasar penswastan untuk melibatkan Orang Asli ke dalam sektor perlancongan, keusahawanan bagi golongan belia serta menerapkan nilai Islam untuk mengintegrasikan Orang Asli dengan masyarakat umum termasuklah masyarakat Melayu (Nicholas 2000).

Walaupun wujud undang-undang khusus berhubung hak Orang Asli, namun undang-undang sedia ada masih tidak mencukupi untuk menjamin hak Orang Asli secara menyeluruh, termasuklah hak berkaitan kebebasan beragama. Oleh itu, bahagian seterusnya akan menerangkan piawaian

undang-undang antarabangsa berhubung kebebasan beragama dan kaitannya dengan hak penentuan sendiri orang asal.

HAK PENENTUAN KENDIRI DAN KEBEBASAN BERAGAMA DI BAWAH UNDANG-UNDANG ANTARABANGSA¹

Tanggal 13 September 2007, Perhimpunan Agung Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu telah menerima Deklarasi mengenai Hak Orang Asal (DHOA) (Sixty-first General Assembly Plenary 107th & 108th Meetings). DHOA merupakan instrumen penting kepada orang asal seluruh dunia kerana mengangkat pengiktirafan hak orang asal di peringkat antarabangsa. Namun begitu, status DHOA di bawah undang-undang antarabangsa hanya bersifat sebagai “*soft law*” dan tidak mengikat (Muhamad Sayuti & Rohaida Nordin 2019 & Davis 2008). Charters (2006) menyifatkan DHOA hanya menuntut obligasi moral bukannya obligasi perundangan. Sungguhpun begitu, mukadimah DHOA dan Perkara 46 (3) jelas menganjurkan kerajaan agar menyantuni segala peruntukan DHOA kerana peruntukan berkenaan adalah selari dengan kandungan Piagam Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu.

Berhubung hak penentuan diri, perkara 3 DHOA telah mengiktirafkan hak penentuan diri kepada orang asal seperti berikut:

“Orang Asal mempunyai hak menentukan pilihan sendiri. Berdasarkan hak tersebut, mereka secara bebas menentukan status politik dan bebas mengejar pembangunan ekonomi, sosial dan budaya mereka.”

Peruntukan perkara 3 di atas adalah sama seperti apa yang terkandung dalam kedua-dua waad antarabangsa Waad Antarabangsa berkaitan Hak Sivil dan Politik (WAHSP), 1966 dan Waad Antarabangsa berkaitan Hak Sosial, Ekonomi dan Budaya (WAHSEB) melainkan DHOA ini adalah khusus untuk orang asal. Peruntukan hak penentuan sendiri orang asal merangkumi beberapa dimensi utama iaitu politik, pembangunan ekonomi, sosial dan kebudayaan. Daes (1996) menyifatkan dimensi-dimensi tersebut mempunyai perkaitan yang rapat dengan pengiktirafan hak ke atas kekayaan sumber alam dan semulajadi.

Walaupun bagaimanapun, peruntukan perkara 4 DHOA menghadkan skop hak penentuan diri iaitu hanya melibatkan hak autonomi atau kerajaan sendiri. Menurut Rohaida dan Witbrodt (2012), perkara 4 disifatkan sebagai menghadkan hak penentuan diri

dan terpakai hanya dalam konteks dalaman sahaja berbanding hak penentuan diri semua orang yang merangkumi hak terhadap pemisahan. Di samping itu, perkara 46 mensyaratkan kepatuhan terhadap prinsip kedaulatan dan keutuhan wilayah di sesebuah negara. Syarat tersebut menggambarkan bahawa wujud ketidakseimbangan dalam pengiktirafan hak penentuan diri kepada semua orang yang termasuk hak untuk pemisahan. Tindakan ini adalah bertentangan dengan prinsip kesamarataan dan mendiskriminasi orang asal walau sekalipun dalam banyak keadaan orang asal tidak mengimpikan pemisahan seperti yang terdapat di bawah undang-undang antarabangsa (E/CN.4/Sub.2/1993/29 para 61).

Selain DHOA, hak penentuan sendiri juga turut mendapat perhatian Mahkamah Keadilan Antarabangsa (MKA). Pada tahun 1996, MKA melalui kes *Portugal v. Australia (East Timor Case)*, ICJ Reports (1996) memutuskan bahawa hak penentuan diri adalah “*erga omnes*”. Status “*erga omnes*” merupakan satu doktrin undang-undang antarabangsa yang merujuk kepada hak dan obligasi yang terpakai kepada semua orang. Oleh yang demikian, hak penentuan sendiri patut diiktiraf kepada semua orang termasuklah orang asal.

Beberapa pakar undang-undang antarabangsa seperti Anaya berpendapat bahawa hak penentuan sendiri telah menerima status “*jus cogen*” di bawah undang-undang antarabangsa (Anaya 2004 & Hannum 1990). Implikasi status “*jus cogen*” telah diperuntukan di bawah perkara 53, Konvensyen Viena mengenai Undang-undang Triti, 1969 iaitu sebarang triti yang bercanggah dengan prinsip “*jus cogen*” dianggap sebagai tidak sah. Di samping itu, Daes (2002) mentakrifkan hak penentuan sendiri orang asal sebagai kebebasan, integriti dan kehormatan terhadap orang asal atau dalam erti kata lain kebebasan untuk hidup mengikut adat dan kepercayaan serta dihormati oleh masyarakat majoriti. Oleh yang demikian, tidak dinafikan lagi bahawa hak penentuan sendiri merupakan konsep yang sudah lama diterima pakai di bawah undang-undang antarabangsa dan pemakaiannya dalam konteks orang asal adalah berasas.

Dalam konteks artikel ini, kupasan hak kebebasan beragama orang asal mempunyai perkaitan yang rapat dengan hak penentuan sendiri. Perkaitan ini boleh dilihat dengan merujuk kepada semangat yang tertanam dalam hak penentuan sendiri itu sendiri seperti yang dicadangkan oleh Daes (2002) sebelum ini. Hak kebebasan beragama juga boleh dirujuk kepada perkara 3 DHOA dengan

merujuk khusus kepada dimensi budaya. Xanthaki (2016) menerangkan bahawa budaya orang asal mempunyai kaitan yang dengan agama, bahasa, pendidikan, hatta mempunyai kaitan dengan hak tanah juga.

Di bawah undang-undang antarabangsa, terdapat beberapa instrumen yang mengiktiraf hak kebebasan beragama seperti Perkara 18 Pengisytiharan Sejagat Hak Asasi Manusia 1948 (UDHR). Selain itu, Waad Antarabangsa berkaitan Hal Sivil dan Politik 1966 (ICCPR) menerusi Perkara 18 juga memperuntukan tentang kebebasan hak untuk memilih untuk berfikir, mengikut naluri hati dan juga agama. Tambahan itu, Perkara 18 (2) menyatakan bahawa setiap individu tidak boleh dipaksa untuk memilih apa-apa agama untuk mereka anuti. Namun begitu, UDHR hanya bersifat sebagai *soft law* yang tidak mengikat manakala ICCPR pula tidak mengikat kerana kerajaan tidak meratifikasinya. Mahkamah Agung Kanada di dalam kes *Ktunaxa Nation* merujuk kepada pelbagai instrumen undang-undang antarabangsa termasuklah ICCPR, ICESCR, dan DHOA berhubung hak kebebasan beragama (Natasha Bakht & Lynda Collins 2017).

Dari perspektif DHOA pula, Artikel 11 mengiktiraf hak orang asal untuk mengamalkan atau menghidupkan kembali sebarang tradisi budaya dan adat resam mereka. Pengiktirafan tersebut hak orang asal untuk mempertahankan, melindungi serta mengembangkan kebudayaan mereka. Perkara 11(2) turut menjelaskan bahawa aspek agama orang asal merupakan salah satu ruang lingkup yang harus diambil kira.

Selain itu, peruntukan Perkara 12 (1) DHOA menghuraikan empat komponen penting berhubung bagi menjelaskan lagi pengiktirafan hak beragama dalam kalangan orang asal dengan. Perkara tersebut ialah hak orang asal untuk:

1. menonjolkan; mengamalkan; membangun; dan mengajar tradisi, adat dan upacara spiritual dan keagamaan mereka;
2. hak untuk mempertahankan, melindungi, dan mempunyai akses dengan kebersendirian untuk tapak keagamaan dan budaya mereka;
3. hak menggunakan dan mengawal objek dan peralatan upacara mereka; dan
4. hak akan repatriasi jasad manusia mereka.

Peruntukan 12 ini memperkasakan kedudukan hak orang asal terhadap adat, kepercayaan, agama dan tapak keagamaan mereka daripada dicerobohi serta diganggu orang luar (Bakht & Collins 2017).

Oleh demikian, hak kebebasan beragama orang asal ini harus di baca bersama peruntukan Perkara 3 DHOA yang mengiktiraf hak penentuan sendiri orang asal. Pengiktirafan hak kebebasan beragama ini wajar diberi perhatian dengan mengambil kira nilai dan keunikan budaya orang asal itu sendiri (Bogen & Goldstein 2009).

KEDUDUKAN AGAMA DI BAWAH PERLEMBAGAAN PERSEKUTUAN

Kebebasan beragama di Malaysia boleh dibahaskan di bawah kerangka hak asasi manusia. Isu ini juga dikaitkan dengan pendekatan liberal dan pluralisme beragama (Nur Farhana et al. 2019; Ahmad Munawar & Zakaria 2019). Di Malaysia, rujukan utama berhubung hak tersebut ialah Perlembagaan Persekutuan yang dikupas lanjut dalam bahagian ini. Untuk mengupas hak kebebasan beragama, terdapat beberapa peruntukan penting harus diberi perhatian. Walaupun kupasan mengenai kedudukan Islam di Malaysia boleh dikupas dari pelbagai perspektif dan rentas disiplin, namun artikel ini hanya memfokuskan kepada perbincangan berdasarkan peruntukan di dalam Perlembagaan Persekutuan sahaja.

Menurut Abdul Aziz Bari (2008), agama Islam sebagai agama persekutuan merupakan salah satu elemen tradisi bagi Perlembagaan Persekutuan Malaysia. Peruntukan utama berhubung agama Islam ialah Perkara 3 (1) bahawa Perlembagaan Persekutuan bahawa agama Islam merupakan agama bagi persekutuan. Pengiktirafan yang jelas seperti ini meletakkan Islam pada kedudukan yang istimewa. Kedudukan istimewa ini adalah berakar umbi daripada perincian oleh Suruhanjaya Reid sewaktu menggubal Perlembagaan Persekutuan seperti yang diperjelaskan lanjut di dalam perenggan 169 Laporan Suruhanjaya Reid 1957 bahawa: "*We have considered the question whether there should be any statement in the Constitution to the effect that Islam should be the State religion*". Kedudukan Islam sebagai agama persekutuan juga dihuraikan dalam kes *Meor Atiqulrahman bin Ishak and Ors lawan Fatimah bt Shihi and Ors*, Hakim Mohamed Noor Ahmad menjelaskan bahawa kedudukan Islam adalah tinggi dan mengatasi agama-agama lain.

Namun begitu, kedudukan Islam sebagai agama persekutuan ini harus dibaca bersama serta mengambil kira peruntukan Perkara 11, 12 (2), 150 (6A) serta Senarai Negeri di bawah Jadual Sembilan bagi memahami konteks kebebasan beragama

secara menyeluruh. Merujuk kepada Perkara 11, setiap individu berhak menganut agama pilihannya, namun tertakluk kepada peruntukan Perkara 11(4) yang mengawal atau menyekat pengembangan sebarang doktrin atau agama kepada mereka yang beragama Islam. Peruntukan ini menunjukkan bahawa Perlembagaan Persekutuan juga mengiktiraf kepelbagaian agama di Malaysia selain Islam (Faridah Jalil & Rohizan Halim 2014). Berhubung kebebasan beragama di Malaysia, Faridah Jalil & Rohizan Halim (2014) mendapati bahawa terdapat dua aliran pandangan dan tafsiran dari perspektif undang-undang iaitu kelompok yang berhujah membolehkan pertukaran agama di atas asas kebebasan beragama di Malaysia dan kelompok kedua yang menyatakan sebaliknya.

ANALISIS ISU HAK BERAGAMA ORANG ASLI DARI PERSPEKTIF UNDANG-UNDANG

Bersandarkan kepada kerangka perundangan di atas, artikel ini akan menganalisis tiga perkara penting yang meliputi isu identiti dan keaslian Orang Asli, aktiviti dakwah di perkampungan Orang Asli, dan pendekatan islamisasi terhadap Orang Asli dari perspektif undang-undang.

IDENTITI DAN KEASLIAN ORANG ASLI

Tafsiran Orang Asli boleh ditemui menerusi Perkara 160(2) Perlembagaan Persekutuan yang menyatakan bahawa Orang Asli adalah merujuk kepada Orang Asli di Semenanjung Tanah Melayu. Definisi Orang Asli juga boleh dirujuk kepada peruntuk Seksyen 3 (1) (a-c) Akta Orang Asli 1954 seperti berikut:

1. mana-mana orang yang bapanya ialah anggota kumpulan etnik orang asli, yang bercakap bahasa orang asli dan lazimnya mengikut cara hidup orang asli dan adat dan kepercayaan orang asli, dan termasuk seorang keturunan melalui jurai lelaki orang itu;
2. mana-mana orang daripada mana-mana kaum yang diambil sebagai anak angkat semasa bayi oleh orang asli yang telah dibesarkan sebagai seorang orang asli, lazimnya bercakap bahasa orang asli, lazimnya mengikut cara hidup orang asli dan adat dan kepercayaan orang asli dan ialah anggota suatu masyarakat orang asli; atau
3. anak daripada mana-mana penyatuan antara seorang perempuan orang asli dengan seorang lelaki daripada suatu kaum lain, dengan syarat bahawa anak itu lazimnya bercakap bahasa

orang asli, lazimnya mengikut cara hidup orang asli dan adat dan kepercayaan orang asli dan masih lagi menjadi anggota suatu masyarakat orang asli.

Secara umumnya definisi di bawah Seksyen 3 ini menekankan dua elemen penting iaitu 1) bercakap bahasa Orang Asli, 2) mengikut cara hidup Orang Asli dan adat, dan kepercayaan Orang Asli. Dalam konteks ini, perlu difahami bahawa Orang Asli mempunyai pelbagai jenis bahasa dan setiap etnik dan sub-etnik mungkin menggunakan dialek dan bahasa yang berbeza. Dari segi cara hidup Orang Asli pula, ia boleh dilihat dari beberapa aspek seperti cara hidup dari segi ekonomi sama ada mereka masyarakat yang mengamalkan kegiatan pertanian, bercucuk tanam atau menjalankan aktiviti di laut bagi penduduk Orang Asli di pesisir pantai (Hooker 1996). Perbezaan cara hidup juga boleh dilihat melalui cara hidup beragama sama ada beragama Islam, animisme, Kristian dan sebagainya seperti dinyatakan dalam Jadual 2 sebelum ini.

Kedua-dua syarat yang dinyatakan ini terpakai kepada seksyen 3(1) (a) berkaitan Orang Asli dari keturunan bapanya Orang Asli, atau anak angkat (Seksyen 3(1)(b) atau ibu dari keturunan Orang Asli (seksyen 3(1)(c)). Namun ironinya, sekiranya wujud pertikaian sama ada seseorang individu tersebut adalah Orang Asli ataupun tidak hanya boleh ditentukan oleh Menteri seperti yang termaktub di bawah Seksyen 3(3) Akta Orang Asli 1954. Peruntukan ini boleh dianggap bercanggah dengan semangat hak penentuan sendiri seperti yang dianjurkan oleh Perkara 3 DHOA. Orang Asli seharusnya wajar diberi ruang untuk menentukan identiti mereka sendiri seperti yang diamalkan di Filipina menerusi akta khusus kepada orang asal. Merujuk kepada Seksyen 3(h), Bab II, Akta Hak Orang Asal 1997 di Filipina, *indigenous cultural communities dan indigenous peoples* ditakrifkan sebagai orang asal yang menentukan identiti mereka sendiri (*self-identification*) dan tinggal secara berkelompok dengan memiliki adat budaya yang tersendiri, unik dan berbeza dengan kaum majoriti (Muhamad Sayuti & Rohaida Nordin 2016). Sungguhpun undang-undang antarabangsa tidak menetapkan takrifan orang asal, namun pendekatan *self-identification* ini lebih menghormati identiti orang asal itu sendiri.

Berikutnya, perbincangan mengenai peruntukan Seksyen 3(2) Akta Orang Asli 1954 perlu beri perhatian. Seksyen 3(2) memperuntukan bahawa

keaslian Orang Asli itu tidak terjejas sekiranya menukar agama atau tidak lagi berpegang kepada kepercayaan Orang Asli asalkan masih mengamalkan cara hidup, adat atau masih bercakap bahasa Orang Asli. Persoalannya adakah status Orang Asli itu terjejas sekiranya menganut agama Islam? Merujuk kepada Perkara 160 (2) Perlembagaan Persekutuan, takrifan Orang Melayu ialah seseorang yang menganuti agama Islam, lazim bercakap bahasa Melayu, menurut adat Melayu. Terdapat kekaburan berhubung perkara ini apabila Orang Asli memeluk agama Islam kerana mereka akan bertutur bahasa Orang Asli dan mengikut cara hidup Orang Asli. Hooker (1996) dan Nobuta (2007) menyifatkan kedudukan ini sebagai bercanggahan dengan Enakmen Syariah di setiap negeri yang terpakai kepada semua Islam.

DAKWAH ORANG ASLI

Dari persepektif undang-undang, penyebaran dakwah Islam tidak bercanggah dengan mana-mana peruntukan di bawah Perlembagaan Persekutuan. Malahan, Perkara 11 (4) Perlembagaan Persekutuan hanya terpakai kepada dakwah selain agama Islam. Dalam hubungan ini, aktiviti dakwah Islam kepada Orang Asli adalah sah di sisi undang-undang. Namun begitu, antara perkara pokok yang perlu dipertimbangkan berkaitan dakwah Orang Asli ialah pendekatan yang digunakan oleh kumpulan pendakwah itu sendiri. Setiap pendakwah harus memahami latar belakang kepercayaan Orang Asli, keunikan gaya hidup serta keadaan sosio-ekonomi Orang Asli itu sendiri. Selaku pendakwah, mereka harus menyelami keresahan Orang Asli khususnya berkaitan isu tanah adat sebagai nyawa dan sumber rezeki mereka. Hal ini adalah penting agar penyampaian dakwah kepada Orang Asli itu menghormati budaya asal dan cara hidup Orang Asli yang sebenar.

Salah satu contoh isu yang seharusnya tidak berlaku dalam aktiviti dakwah ialah dakwaan bahawa berlakunya penukaran nama dalam kad pengenalan bagi menunjukkan status Islam walaupun Orang Asli tidak mendaftar dan tidak mengucap syahadah (Malaysiakini 2019). Sekiranya dakwaan ini benar, pendakwah seharusnya peka dan sensitif agar tidak melanggar hak Orang Asli termasuklah hak kebebasan untuk memilih agama anutan mereka sendiri. Berhubung isu ini, JAKOA memandang serius isu yang berlaku di Kampung Sungai Papan, Gerik, Perak ini dan berpandangan bahawa isu

pertukaran nama Orang Asli yang memeluk Islam dianggap sebagai tidak menghormati hak dan adat Orang Asli (Sinar Harian 2019).

Justeru, pendekatan yang paling sesuai dalam konteks dakwah kepada Orang Asli ialah menggunakan pendekatan dakwah *bil hal*. Menurut Mohd Zairul Ridzuan Abd. Rahaman dan Abdul Ghafar Don (2018) dan Ab. Aziz Mohd Zin dan Ahmad Redzuwan Mohd Yunus (2006), dakwah kepada Orang Asli dengan menggunakan pendekatan *dakwah bil-hal* adalah lebih sesuai dan mesra kepada Orang Asli. Sebagai pencerahan, *dakwah bil hal* merupakan sebuah pendekatan yang harmoni kerana menonjolkan aspek teladan melalui perbuatan dalam menerapkan nilai-nilai Islam dalam cara hidup sesebuah masyarakat (Mohd Zairul Ridzuan Abd Rahaman & Abdul Ghafar Don 2018). Pendekatan yang meliputi aspek pembangunan pendidikan, ekonomi dan kebajikan ini dilihat berupaya untuk menyampaikan mesej dakwah dengan lebih berkesan dan akan mensejahterakan kehidupan Orang Asli (Ab. Aziz Mohd Zin & Ahmad Redzuwan Mohd Yunus 2006).

ASIMILASI DAN ISLAMISASI

Seperti dinyatakan dalam bahagian sebelum ini, pengenalan Dasar 1961 turut menerima kritikan khususnya mengenai matlamat pelaksanaan dasar itu sendiri. Nicholas (2000) menyifatkan bahawa tujuan utama dasar ini lebih cenderung kepada asimilasi atau integrasi dengan masyarakat arus perdana berbanding pembangunan kemajuan Orang Asli. Setelah menerima pelbagai kritikan, wakil JAKOA menyatakan bahawa matlamat utama dasar ini adalah untuk tujuan pembangunan (Nicholas 2000).

Menurut Dentan et al. (1996), Nobuta (2009), dan Dennison (2007), dasar asimilasi dan integrasi dengan masyarakat Melayu dibuat melalui program mengislamkan Orang Asli. Pendekatan ini juga disebut sebagai dasar Islamisasi terhadap Orang Asli. Dalam hubungan ini, Hooker (1996) berpandangan bahawa faktor agama ini adalah penting kerana boleh memberi kesan undang-undang khususnya pemakaian undang-undang Islam berkaitan dengan perkara peribadi dan harta. Dentan et al. (1996) melihat bahawa integrasi Orang Asli kepada Melayu ini merupakan alasan mengapa kerajaan merangkakan undang-undang untuk mengawasi pembangunan Orang Asli iaitu untuk menafikan hak mereka berbanding masyarakat orang asal yang lain.

Bercanggah dengan konsep hak penentuan sendiri, Subramaniam (2011) menyifatkan dasar ini adalah satu usaha penyepaduan kepada masyarakat arus perdana iaitu orang Melayu melalui polisi yang bercirikan "*paternalistic*" ke arah kemajuan. Hal sedemikian adalah selari dengan pandangan Hooker (1996) yang merumuskan bahawa Dasar 1961 ini secara keseluruhannya mempunyai unsur pemeliharaan (*preservation*) dan *paternalism* (Hooker 1996). Dasar asimilasi ini juga dianggap tersasar dari kemahuan Orang Asli kerana kerajaan menganggap bahawa kemajuan Orang Asli hanya boleh dicapai melalui penyepaduan melalui bantuan dari aspek sosial dan ekonomi (Nicholas 2000).

Di sebalik pengiktirafan terhadap beberapa aspek seperti tanah, pertanian, kesihatan dan pendidikan, pengenalan Dasar 1961 dan pelaksanaannya memberi implikasi terhadap Orang Asli. Sebagai contoh dalam konteks agama dan identiti, Dentan et al. (1996) mendakwa bahawa Orang Asli menentang perkara tersebut. Berhubung isu ini juga, Rachagan (1990) meluahkan kerisauan bahawa proses asimilasi akan menyebabkan kehilangan identiti Orang Asli itu sendiri khususnya apabila proses ini sempurna. Oleh yang demikian, pelaksanaan ini perlu diharmonikan dengan prinsip kebebasan dan hak penentuan sendiri yang sepatutnya diberikan kepada Orang Asli agar mereka tidak tersepit di antara pembangunan dan identiti mereka sendiri.

KESIMPULAN

Isu kebebasan beragama dalam kalangan Orang Asli harus dikupas secara teliti kerana hal berkaitan agama adalah amat sensitif. Dalam hubungan itu, terdapat beberapa rumusan yang boleh dibuat berdasarkan perbincangan kerangka perundangan sedia ada, peruntukan undang-undang antarabangsa serta isu-isu yang timbul berhubung hak beragama Orang Asli. Perkara pertama yang harus diberi perhatian bahawa kedudukan agama Islam di dalam Perlembagaan Persekutuan adalah jelas. Namun, kupasan mengenai kebebasan beragama di bawah Perkara 11 Perlembagaan Persekutuan masih boleh diperbahaskan lagi. Dalam konteks Orang Asli, mereka juga berhak dan bebas untuk menganut agama sejajar dengan pengiktirafan yang diberikan kepada mereka oleh Perlembagaan Persekutuan. Hal ini adalah selari dengan peruntukan perkara 12 DHOA dan hak penentuan sendiri dalam kerangka undang-undang antarabangsa.

Sungguhpun begitu, hak beragama seperti yang terkandung dalam UDHR, ICCPR dan DHOA boleh dikatakan lebih luas dan terbuka. Malah konsep hak penentuan sendiri itu sendiri dari dimensi budaya turut mengambilkira aspek agama dan kepercayaan orang asal. Dalam konteks ini, sebuah pendekatan yang harmoni harus diimbangi agar isu sensitif seperti kebebasan beragama ini dapat ditangani dengan baik. Tambahan pula, kegiatan dan pendekatan dakwah serta polisi islamisasi terhadap Orang Asli juga wajar diperhalusi dengan peka. Suatu tata cara khusus dan komprehensif wajar dibangunkan agar setiap pihak yang menjalankan aktiviti dakwah ini mematuhi tata cara yang lebih mesra kepada Orang Asli. Antara aspek yang harus diberi penekanan ialah Orang Asli seharusnya tidak dipaksa untuk memilih agama apa untuk mereka pegang dan anuti. Para pendakwah bagi agama apa sekalipun harus bersikap profesionalisme dan intergriti agar Orang Asli tidak menjadi mangsa yang tersepit ditengah-tengah.

Oleh yang demikian, artikel ini mencadangkan pendekatan paling sesuai dan mesra terhadap Orang Asli iaitu dakwah *bil-hal*. Pendekatan ini termasuklah penekanan terhadap aspek ekonomi, pendidikan dan isu utama bagi Orang Asli ialah isu tanah adat. Hal ini harus diberi perhatian kerana walaupun isu agama adalah isu yang penting, isu tanah adat tidak wajar dikesampingkan kerana bagi Orang Asli, tanah adat adalah sumber rezeki dan mempunyai nilai sentimental yang tinggi, malah berkait rapat dengan budaya serta identiti mereka.

PENGHARGAAN

Penulisan artikel ini adalah sebahagian daripada dapatan kajian dana Geran Penyelidikan UPSI/FRGS (2015- 0164-107-02) oleh KPT.

NOTA Hujung

¹ Definisi hak penentuan sendiri ini dibincangkan dengan terperinci dalam Muhamad Sayuti Hassan @ Yahya & Rohaida Nordin (2019), *Hak Penentuan Kendiri Orang Asal*, Bangi: Penerbit UKM. Definisi tersebut juga turut dibincangkan dalam Muhamad Sayuti Hassan @ Yahya & Rohaida Nordin (2016) Prinsip Izin Maklum Awal Bebas Telus (IMABT): Kajian Kes Indigenous Cultural Communities & Indigenous Peoples di Filipina, *Malaysian Journal of Law and Society*, 20 JUUM 23 – 31.

RUJUKAN

- Abdul Aziz Bari. 2008. The indigenous roots of the Malaysian Constitution - The provisions and the implications. 6 *Current Law Journal*, xxxiii.
- Abdul Aziz Bari. 1999. Right to life under the federal constitution and environmental issues. *Malayan Law Journal Articles*, 1, MLJ lx, 1-5.
- Ab. Aziz Mohd Zin & Ahmad Redzuwan Mohd Yunus. 2006. Pendekatan dakwah masyarakat orang asli di negeri Pahang. *Jurnal Usuluddin* 23-24: 163-184.
- Ahmad Munawar Ismail & Zakaria Stapa. 2019. Liberalisme dan pemikiran pemimpin Muslim di Malaysia. *Islamiyyat* 41(2): 39– 49. <https://doi.org/10.17576/islamiyyat-2019-4001-05>.
- Anaya, S. J. 2004. *Indigenous Peoples in International Law*. 2nd edition. Oxford:Oxford University Press.
- Anwarul Yaqin. 2007. *Legal Research and Writing*. Malaysia: Malayan Law Journal.
- Bakht, N. & Collins, L. 2017. The Earth is Our Mother: Freedom of religion and the preservation of indigenous sacred sites in Canada. *McGill Law Journal* 62(3): 779-812.
- Bogen, D. & Goldstein, L. F. 2009. Culture, religion, and indigenous people. *Maryland Law Review* 69: 48-65.
- Carey, I. 1970. The Kensi Negritos of Baling, Kedah. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 43(1): 143-160.
- Carey, I. 1976. *Orang Asli, the Aboriginal Tribes of Peninsular Malaysia*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Carey, I. 1979. The resettlement of the orang asli from a historical perspective. *Federation Museums Journal* 24 New Series: 159-176.
- Charters, C. 2006. The rights of indigenous peoples. *New Zealand Law Journal*: 335-337.
- Dannison, A. 2007. Evolving conceptions of native title in Malaysia and Australia: A cross nation comparison. *Australia Indigenous Law Review* 11(79): 79-91.
- Davis, M. 2008. Indigenous struggles in standard-setting: The United Nations declaration on the rights of indigenous peoples. *Melbourne Journal of International Law* 9(2): 1-33.
- Daes, E. I. 2001-2002. The concept of self-determination and autonomy of indigenous peoples in the draft United Nations declaration on the rights of indigenous peoples. *St. Thomas Law Review* 14: 259-270.
- Daes, I. E. 1996. The right of indigenous peoples to “self-determination” in contemporary world order. Dlm. *Self-Determination, International Perspectives*, disunting oleh Clark, D., 47-57. London: Macmillan Press Ltd.
- Daes, I. E. 11 June 2001. *Prevention of Discrimination and Protection of Indigenous Peoples and Minorities, Indigenous Peoples and Their Relationship to Land*, (E/CN.4/Sub.2/2001/21).

- Data Terbuka MAMPU. 2020. http://www.data.gov.my/data/ms_MY/dataset/bilangan-penduduk-orang-asli-mengikut-agama/resource/38d718a9-0f27-4a3a-bf60-2cf9febfe5fa [20 Disember 2020].
- Faridah Jalil & Rohizan Halim. 2014. Kebebasan Beragama: Gambaran Malaysia. *KANUN*, 220-235.
- Gomes, A. G. 2004. *Looking for Money: Capitalism and Modernity in an Orang Asli Village*. Subang Jaya: Center for Orang Asli Concerns & Trans Pacific Press.
- Hooker, M. B. 1996. The orang asli and the laws of Malaysia: With special reference to land. *Akademika* 48: 21-50.
- Jabatan Kemajuan Orang Asli (JAKOA). 2020. <https://www.jakoa.gov.my/> [20 Disember 2020].
- Jamilah Mohd Zain & Engku Ahmad Zaki Engku Alwi. 2017. Aktiviti dakwah JAKIM terhadap masyarakat orang asli: Pelaksanaan dan cabarannya. *Malaysian Journal for Islamic Studies* 1: 45-60.
- Jabatan Perdana Menteri. 2018. *Pelan Tindakan Hak Asasi Manusia Kebangsaan*.
- Muhamad Sayuti Hassan & Rohaida Nordin. 2019. *Hak Penentuan Kendiri Orang Asal*. Bangi: Penerbit UKM.
- Muhamad Sayuti Hassan & Rohaida Nordin. 2016. Prinsip Izin Maklum Awal Bebas Telus (IMABT): Kajian kes indigenous cultural communities & indigenous peoples di Filipina. *Malaysian Journal of Law and Society* 20: 23 – 31.
- Muhamad Sayuti Hassan & Rohaida Nordin. 2018. Kedudukan orang asli pada era penjajahan. *Jurnal undang-undang dan Masyarakat. Isu Khas*: 128 – 141.
- Mahani Musa. 2011. The socioeconomic history of the Orang Kanaq of Johor. *Kajian Malaysia* 29(1): 47–74.
- Aiman Amirul Muner. 22 Julai 2019. JAKOA siasat dakwaan ubah suai MyKad Orang Asli jadi Islam. *Malaysiakini*. <https://www.malaysiakini.com/news/484927>. Diakses pada: 3 November 2020.
- Mohd Zairul Ridzuan Abd. Rahaman & Abdul Ghafar Don. 2018. Pendekatan dakwah Bi Al-Hal terhadap masyarakat orang asli di Malaysia. *Ar-Tahkim* 8(15): 1-6.
- Mohd Tap Salleh. 1990. An Examination of Development Planning among the Rural Orang Asli of West Malaysia. Tesis Dr. Fal, University of Bath, Bath.
- Nobuta, T. 2007. Islamization policy toward the orang asli in Malaysia. *Bulletin of the National Museum of Ethnology* 31(4): 479–495.
- Nicholas, C. 2000. *The Orang Asli and the Contest for Resources: Indigenous Politics, Development and Identity in Peninsular Malaysia*. Copenhagen: International Work Group for Indigenous Affairs.
- Nicholas, C. 2002. Organizing orang asli identity. Dlm. *Tribal Communities in the Malay World, Historical, Cultural and Social Perspectives*, disunting oleh Chou, G. B. C., 119-136. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Nur Farhana Abdul Rahman, Khadijah Mohd Khambali @ Hambali, Nur Solehah Shapiee, Nur Ashilah Kahar. 2019. Pendefinisian pluralisme agama dalam konteks Malaysia. *Islamiyyat* 41(2): 61–70. <https://doi.org/10.17576/islamiyyat-2019-4001-07>.
- Rachagan, S. S. 1990. Constitutional and Statutory Provisions Governing the Orang Asli. *Special Issue of the Journal Manusia dan Masyarakat*, 101-111.
- Razaleigh Muhamat @ Kawangit, Abd. Ghafar Don & Abu Dardaa Muhammad. 2012. Dakwah kepada golongan muallaf orang asli di Kelantan. *Jurnal al-Hikmah* 4: 87-105.
- Rohaida Nordin, Muhamad Sayuti Hassan. & Witbrodt, M. A. 2012. Indigenous peoples in Asia: Indigenousness and self-determination. *The Law Review*: 510-529.
- Dentan, R.K., Gomes, A.G., M.B. Hooker. 1996. *Malaysia and the "Original People", a Case Study of the Impact of Development on Indigenous Peoples*. Boston: Allyn and Bacon.
- Rusaslina Idrus. 2010. From wards to citizens: Indigenous rights and citizenship in Malaysia. *Political and Legal Anthropology Review* 33(1): 89-108.
- Rusaslina Idrus. 2011. The Discourse of Protection and the Orang Asli in Malaysia. *Kajian Malaysia* 29 (Supp. 1): 53-74.
- Sato, D.T. 2019. Indigenous land rights and the marginalization of the orang asli in Malaysia. *Perspective on Business and Economics* 37: 56-64.
- Sinar Harian*. 22 Julai 2019. JAKOA Pandang Serius Status 'Islam' Pada Kad Pengenalan Orang Asli. <https://www.sinarharian.com.my/article/39297/BERITA/Nasional/Jakoa-pandang-serius-status-Islam-pada-kad-pengenalan-orang-asli>. Diakses pada: 3 November 2020.
- Statement of Policy Regarding the Administration of the Aborigine Peoples of the Federation of Malaya 1961.
- Syed Abdurrahman Syed Hussin. 2010. Dakwah kepada orang asli di Malaysia: Permasalahan dan halangan. *Jurnal Usuluddin*: 155-184.
- Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia. 2013. *Laporan Inkuiri Nasional Mengenai Hak Tanah Orang Asal/Asli*.
- Toshiro. 2009. *Living on the Periphery, Development and Islamization among the Orang Asli in Malaysia*. Subang Jaya: Centre for Orang Asli Concerns.
- Wariya, C. 2010. *Malaysia: Asas Pembinaan Negara Bangsa Institusi Pemerintahan Lambang Kebangsaan*. Kuala Lumpur: Matrix Media Global Sdn. Bhd.
- Wazir-Jahan Begum Karim. 1981. *Ma' Betisek Concept of Living Things*. London: The Athlone Press.
- Williams-Hunt, P. D. R. 1952. *An Introduction to the Malayan Aborigine, Malayan Aborigines*. New York: AMS Press.
- Wook, I. 2019. Addressing the rights of indigenous peoples to resources in Malaysia: A procedural justice approach. *International Journal on Minority and Group Rights* 26: 40-66.

- Xanthaki, A. 2016. Cultural rights and their implications for minority and indigenous communities. <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2016/07/Cultural-rights-and-their-implications-for-minority-and-indigenous-communities.pdf>. Diakses pada: 30 Oktober 2020.
- Subramaniam, Y. 2011. The ‘UNDRIP’ and the Malaysian Constitution: Is Special Recognition and Protection of the Orang Asli Customary Lands Permissible? *Malayan Law Journal Articles 2* (cxxvi): 1-22.
- Subramaniam, Y. 2015. Ethnicity, indigeneity and indigenous rights: The ‘orang asli’ experience. *QUT Law Review* 15(1): 71-91.
- Subramaniam, Y & Nicholas. C. 2018. The court and the restitution of indigenous territories in Malaysia. *Erasmus Law Review* 11(1): 67-79.

PENGARANG

Muhamad Sayuti Hassan
Fakulti Undang-undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
sayutihassan@ukm.edu.my